

УДК 141.155:572

DOI <https://doi.org/10.24195/spj1561-1264.2024.2.6>**Ханжи Володимир Борисович**

доктор філософських наук, професор,
завідувач кафедри філософії, біоетики та іноземних мов
Одеського національного медичного університету
пров. Валіховський, 2, Одеса, Україна
orcid.org/0000-0002-2441-094X

ВИНИКНЕННЯ ТА СТАНОВЛЕННЯ ЛЮДИНИ У ТЕОРІЇ ЕВОЛЮЦІОНІЗМУ: СУПЕРЕЧЛИВІ МОМЕНТИ ТА КРИТИЧНІ СТРИЛИ

Актуальність проблеми. Статтю присвячено виявленню прогалин, сумнівних і суперечливих позицій еволюціоністської теорії, що стосуються, в першу чергу, виникнення і розвитку людини. Актуальність цієї проблеми ніколи не занепадатиме, оскільки людина, розмірковуючи над питаннями планування майбутнього і подальшої реалізації власних діяльнських стратегій, здійснює це саме через попередній аналіз та оцінку вже здійсненої частини своєї історії. Розглянуто критику щодо трьох суперечливих моментів еволюціонізму: 1) розуміння переходу матерії від неорганічного до органічного її станів, тобто виникнення життя з неживого субстрату; 2) відсутності належного пояснення автономного функціонування та розвитку клітини як найменшої життєносної одиниці; 3) тлумачення етапності еволюції людини, що представлена в конкретних ланках – перехідних (проміжних) формах. **Мета статті** – виявлення суперечливих позицій теорії еволюціонізму щодо виникнення та розвитку людини, а також інтерпретація відповідних критичних зауважень.

Методи дослідження: синергетика – щодо осмислення проблеми переходу матерії з неорганічного до органічного стану, зокрема подолання неузгодженості між ентропійними процесами та рухом у напрямку ускладнення; компаративістський аналіз – як підстава дослідження властивостей різних форм, що претендують на статус перехідних в еволюції людини, через зіставлення таких з сукупностями ознак мавпячих родів та виду сучасній людині; моделювання – як базис пошуку підходу, який міг би несуперечливо опосередкувати еволюціоністську та креаціоністську парадигми.

Результати дослідження. Показано, що в теорії еволюції залишається відкритою проблема виникнення життя з неживої матерії. Багато в чому це обумовлено нерозв'язаністю парадоксальності узгодження процесів хаотизації (ентропійних) та ускладнення, хоча частково цю проблему розв'язано шляхом теорії дисипативних структур Іллі Пригожина, яка підкреслює конструктивну природу хаосу. Наголошено на необхідності пошуку належних доводів на користь здатності найменшого осередку життя, клітини, організувати свою життєдіяльність автономно. Підкреслено слабкість еволюціоністської аргументації щодо необхідності тлумачення певних форм як перехідних, а також невизначеність ступеня присутності в певній формі як мавпячих, так і людських ознак, який свідчитиме про її проміжний статус. Поставлено питання про можливість розгляду релігійно-філософської моделі теїстичного еволюціонізму як такої, що опосередковуватиме підходи еволюціонізму та креаціонізму.

Ключові слова: еволюціонізм, креаціонізм, еволюція людини, виникнення життя, клітина, перехідні форми, теїстичний еволюціонізм.

Вступ. Еволюціонізм, під яким в загальному виді мається на увазі науковий напрям, що ґрунтується на ідеях причинності, рушійних сил, діючих механізмів процесу розвитку живої природи (еволюції), а також виявляє та обґрунтовує загальні закономірності цього процесу, за останні два століття пройшов шлях від вибухоподібної наукової новації до зрозумілого аж до банальності, відомого кожному школяру, затертого до дірок вчення. В цій роботі не будуть вкотре аргументуватися і набувати детального прояснення еволюціоністські позиції і вчення. Скоріше, навпаки – тут йтиметься про найскладніші наукові проблеми, які постають перед адептами еволюціонізму, а також про ті дуже значні прогалини та недоліки, які наявні у вже наданих розв'язаннях відповідних питань.

Проблема походження і розвитку всього живого і, зокрема, людини є такою, що відноситься до категорії «вічних». Звичайно, її актуальність ніколи не занепадатиме, оскільки людина мисляча не може, розмірковуючи над питаннями планування майбутнього і подальшої реалізації власних діяльнісних стратегій, не піддавати аналізу та оцінці вже здійснену частину своєї історії. Занурення у проблематику принципів виникнення і подальших модифікацій нашого світу, осмислення фундаментальних закономірностей становлення живої природи у цілому і конкретно людської форми існування, що з глибин минулого через теперішнє простягаються у далеке прийдешнє, дозволяють сучасній людині, наслідуючи заповіт Сократа, ще на крок наблизитися до мети пізнання власного буття, самої себе як в родовому, так і в індивідуально-особистісному відношенні.

В останні десятиліття спостерігається значне зростання зацікавленості проблемами виникнення і розвитку людини (відзначу таких західних та українських дослідників, як Дж. Вайт, Н. Комнінелліс, С. Гартвіг-Шерер (S. Hartwig-Scherer), Р. Д. Мартін (R. D. Martin), М. Л. Любенів (M. L. Lubenow), Ю. К. Скотт (E. C. Scott), Ф. Спур (F. Spoor), Б. Вуд (B. Wood), Ф. Зонневельд (F. Zonneveld), Д.-Б. Тамаш (D.-B. Tamás), І. М. Робін (I. M. Robin), І. Таттерсаль (I. Tattersall), Я. М. Данько, М. Єршова, Б. А. Рудий). Активізації цього інтересу сприяли нові палеоантропологічні відкриття, фізико-хімічні та біологічні дані, зокрема ті, що були отримані через використання новітніх засобів інструментальної діагностики, що дозволили пошарове дослідження скам'янілостей. Зрозуміло, що у сучасному філософському і науковому дискурсі беруть участь як представники еволюціонізму, які в отриманих емпіричних даних бачать привід для оптимізму щодо перспектив свого напрямку, так і їхні опоненти – перш за все, дослідники, які вибудовують свої концепції на підставі креаціоністських ідей. Слід додати, що анонсовані в назві статті критичні стріли лунають на адресу перших не тільки з табору останніх, але й з кола самих еволюціоністів – цей напрямок насправді представляє собою цілий конгломерат різних позицій та інтерпретацій. Проте донині залишаються неусуненими деякі вади еволюціонізму, причому певні положення, які, м'яко кажучи, виглядають сумнівними, а за великим рахунком – відверто суперечливими, мають статус ключових в цій теорії.

Мета статті – виявлення суперечливих позицій теорії еволюціонізму щодо виникнення та розвитку людини, а також інтерпретація відповідних критичних зауважень.

Методи дослідження. Задля осмислення складної проблеми переходу матерії з неорганічного до органічного стану, зокрема подолання неузгодженості між ентропійними процесами та рухом у напрямку ускладнення, в роботі використовується методологічна система синергетики. Компаративістський аналіз слугує підставою дослідження властивостей різних так званих перехідних (проміжних) форм в еволюції людини шляхом зіставлення таких з низками ключових ознак, притаманних, з одного боку, мавпячим родам, з іншого – сучасній людині. Метод моделювання (парадигмального) використовується як базис пошуку підходу, який міг би опосередкувати еволюціоністську та креаціоністську парадигми, долаючи через це основні складнощі крайніх позицій.

Виклад основного матеріалу. Думається, що у 99 відсотках відповідей пересічних людей на питання про автора-фундатора теорії еволюції ми почуємо ім'я Чарльза Дарвіна. Але історія знає і більш ранні системи поглядів, які багато у чому виступили пресупозиційними щодо дарвінізму як такого: це, по-перше, ідеї діда Ч. Дарвіна, англійського натураліста, лікаря та поета Еразма Дарвіна, по-друге, теорія, яка отримала назву на честь свого засновника, французького біолога, анатома, натураліста Жана-Батиста Ламарка, – ламаркізм. Проте дана робота, як видно з мети, не передбачає детального аналізу історії еволюціонізму, тому надалі в якості орієнтуючої моделі буде відразу розглянуто вчення Дарвіна-онука.

Цілісну еволюційну картину в розумінні англійського натураліста та мандрівника Чарльза Дарвіна надають три найвідоміші його роботи – «Походження видів через природний добір або збереження сприятних порід у боротьбі за виживання» (1859), «Зміна свійських тварин і культурних рослин» (1868) та «Походження людини і статевий добір» (1871). Поняттям *«природний добір»*, одним з ключових в його вченні, Дарвін фіксує основний чинник еволюції,

що закладає підвалини процесів виживання та переважного розмноження організмів: саме під впливом такого фактора кількість популяційних особин, що володіють властивостями кращої адаптованості до умов навколишнього середовища, поетапно збільшується, а число особин, що несуть в собі несприятливі для пристосування до умов довкілля властивості, зменшується. Ті ознаки, що в даних процесах виявляються сприятливими для збереження і зміцнення життя, передаються наступним поколінням і поширюються в них; відповідно, розповсюдження несуттєвих або явно несприятливих для виживання та продовження роду характеристик поступово згасає, в крайніх випадках – аж до зникнення таких.

Щільно пов'язаним з попереднім розглянутим терміном є поняття *боротьби за існування*, що тлумачиться натуралістом у вельми абстрактному сенсі, «...у широкому метафоричному розумінні, включаючи залежність однієї істоти від іншої і включаючи також (це важить більше) не тільки життя особини, а й її успіх щодо того, щоб залишити потомство» [3, с. 88]. Дарвін зазначає, що саме цей дієвий механізм лежить в основі здійснення природного добору. Боротьба за існування розуміється, як правило, в двох аспектах: по-перше, як конкурентна взаємодія між особинами (як в міжвидовому масштабі, так і в рамках одного виду), підстави чого закладаються з причини суттєвої невідповідності між, з одного боку, кількістю особин, що потребують на певну низку засобів існування (їжу, воду, ареал для проживання, тепло, світло тощо), а з іншого – кількістю та якістю самих забезпечувальних засобів; по-друге, як боротьба тваринних та рослинних організмів із зовнішніми (довкільними) умовами, які є агресивними щодо них.

Вельми важливою в світлі подальшого критичного аналізу низки положень еволюціонізму є дарвінівська ідея спорідненості мавп та людей і навіть походження других від перших. Англійський вчений, надавши вже першій главі першої частини своєї роботи «Походження людини і статевий добір» назву «Докази походження людини від деякої нижчої форми» (“The Evidence of the Descent of Man from Some Lower Form”), відразу розставляє необхідні акценти щодо того, кого він вважає безпосередньою «нижчою формою».

Так, посилаючись на деяких відомих у свій час зоологів та анатомів (Т. Г. Гакслі (Thomas Henry Huxley), А. Вюльпіана (Edmé Félix Alfred Vulpian) та ін.), Дарвін старанно підкреслює спорідненість будови і функціонування мозку представників роду *Homo* із таким в інших родів родини гомінідів. Цитований ним Вюльпіан, наприклад, зауважує: «Справжні розбіжності, які існують між мозком людини і мозком вищих мавп, є до смішного малими. Ми не повинні перебувати в ілюзіях у цьому плані. За анатомічною будовою її мозку людина стоїть набагато ближче до людиноподібних мавп, ніж останні не тільки до інших ссавців, але навіть до деяких четвероруких мавп, мартишок та макак» (переклад мій. – В. Х.) [навед. за: 7, с. 11]. Далі надаються свідчення про можливість обміну низкою захворювань між людиною та мавпами, чим аргументується подібність їхніх тканин і крові [7, с. 11–12], схожість процесів розмноження, починаючи з першого акту залицяння, та виховання нових поколінь [7, с. 13], щодо подібності ембріонального розвитку людини і навіть не тільки мавп, але й інших представників хребетних [7, с. 16–17], спорідненості поведінкових особливостей, уподобань та звичок, наприклад, у виді пристрасті до чаю, кави та спиртних напоїв [7, с. 12] тощо. «...Ми можемо зрозуміти, – робить висновок Дарвін, – як це сталося, що людина та всі інші хребетні були побудовані за тією ж загальною моделлю, чому вони проходять через ті самі ранні етапи розвитку і чому вони зберігають певні спільні рудиментарні органи. Отже ми повинні відверто визнати спільність їхнього походження: прийняти будь-яку іншу точку зору означає визнати, що наша власна структура та структура всіх тварин навколо нас є простою пасткою, розставленою кимось, щоб заплутати наше судження» (переклад мій. – В. Х.) [7, с. 32].

Еволюціонізм, незважаючи на його довготривале домінування, протягом практично всієї своєї історії зазнавав критики. Цікаво, що до традиційних критичних стріл на адресу еволюціоністів та їхніх вчень з боку представників релігійних та ідеалістично-філософських кіл в останні десятиліття все частіше додаються претензії з боку вчених, які вважають, що вони не мають права замовчувати значну низку феноменів і процесів нашого дивного світу, що

є аномальними, якщо їх розглядати крізь призму положень еволюціонізму. Звернемо увагу на найвідоміші спірні моменти теорії еволюції та найбільш поширені й обґрунтовані зауваження до таких.

Перший ключовий момент – перехід матерії від неживого до живого її станів. Річ у тім, що ця доленосна трансформація є суперечливою в самому своєму єстві. З однієї сторони, є така непереможна характеристика нашого світу, як наявність ентропійних процесів (про що свідчить другий закон термодинаміки), які є принципово необоротними – хаотизованість (невпорядкованість) системи може тільки зростати. Але, з іншої сторони, домінуюча тенденція у геологічному розвитку – це тотальний рух у напрямку ускладнення. Отже, виникнення життєздатної речовини з косної матерії – найвражаючий і найтаємничий процес подібного плану. Більше за те, подальша еволюція життя – це, за уявленнями сучасної еволюціоністськи орієнтованої науки, поетапне набуття все більшого ступеня організації, рух від найпростіших за вектором структурного та функціонального ускладнення і вдосконалення.

Десятиліттями вчені намагаються подолати ці фундаментальні протиріччя, узгодити дві протиставлені тенденції світової еволюції, але наявні теорії є ще далекими від того, щоб отримати статус вичерпних, несуперечливих, універсальних. Певною мірою на допомогу еволюціоністам прийшла в 60-ті – 70-ті рр. минулого століття така теоретична система, як синергетика. За визначенням «Філософського енциклопедичного словника» (2002) синергетика – це «напрямок і загальнонаукова програма міждисциплінарних досліджень, котрі вивчають процес самоорганізації та становлення нових упорядкованих структур у відкритих фізичних, біологічних, соціальних, когнітивних, інформаційних, екологічних та інших системах» [6, с. 580–581]. Попередньо слід вказати, що якщо виходити з сучасних термодинамічних уявлень, то в дійсності об'єкти нашої світобудови є або слабо нерівноважними, або сильно (вкрай) нерівноважними¹. Рівноважні системи, що мають нульове значення виробництва ентропії, потоків та сил (такий стан досягається тільки в умовах закритості та ізольованості від зовнішнього середовища), розглядаються, швидше, як ідеальні об'єкти, яких в природі не існує.

Спостереження за реальними системами світобудови, які через критичний рівень впливу внутрішніх чи зовнішніх умов, наприклад, термодинамічних сил, переходять з області лінійної процесуальності до етапу сильно нерівноважного становлення, надають дуже цікаву картину. Якщо для порівняння розглянути приклади розвитку слабо нерівноважних систем, то в них, як правило, вплив з боку зовнішнього цілеспрямовуючого начала (так званого атрактора) в силах «погасити» флуктуаційні відхилення і відновити у системі її сталий, стійкий стан. Але у сильно нерівноважних системах (а саме вони, як здатні до саморозвитку і самоорганізації, і є предметом синергетичного знання), можна побачити протилежний ефект: флуктуаційність зростає і призводить до формування неординарних властивостей, що в своєму комплексі підготовлюють принципово нові – ускладнені! – режими функціонування та розвитку систем. Такі новоутворення знаменитим бельгійським вченим і філософом ХХ – поч. ХХІ ст., одним з «батьків-засновників» синергетики І. Р. Пригожиним позначені терміном «дисипативні структури». Маються на увазі нові динамічні стани матерії, що виникають у вкрай нерівноважних умовах, які відображають взаємодію певної системи з навколишнім середовищем, взаємозв'язок між, з одного боку, структурою та порядком, а з іншого – дисипативними втратами [12]. Отже, виходить, що в світових процесах, принципово суперечачи одне одному, узгоджуються (без жодного, як наголошують представники еволюціоністського табору, надприродного втручання!) процеси хаотизації (ентропійні) та ускладнення. Причому, метафорично позначаючи останню процесуальність як становлення «порядку з хаосу»², бельгійський дослідник наголошує на конструктивній, творчій потенції хаотичних станів.

¹ Сучасна наука виділяє три види термодинаміки (і три етапи становлення термодинамічного знання в цілому) – відповідно до досліджуваних в цих галузях процесів: рівноважна, слабо нерівноважна і сильно (вкрай) нерівноважна.

² Власне кажучи, саме на цьому і наголошує І. Р. Пригожин, застосовуючи цей принцип у назві однієї з найвідоміших своїх робіт (у співавторстві з І. Стенгерс) – «Порядок із хаосу. Новий діалог людини з природою» («Order out of Chaos: Man's new dialogue with nature» (1984)) [12].

Проте опонентам еволюціонізму все ж таки бачиться сумнівним опис переходу неживою матерією (у її спрямованості до «оживлення») певного «бар'єру ентропійності», оскільки це, по суті, передбачає ситуацію того, що невідомо на якому етапі і з яких причин, або взагалі – випадковим чином, долається всупереч законам природи те, що є принципово нездоланим.

Перейдемо до *другої прогалини еволюціонізму – у тлумаченні функціонування та розвитку найменшої одиниці життя, якою є клітина*. На це слушно вказує, наприклад, сучасний дослідник Б. А. Рудий, розглядаючи таку необхідну умову діяльності клітинної системи, як відкритість (властивість системи, що полягає в здатності обміну речовиною, енергією і (на певному рівні) інформацією). Автор зауважує, що клітинна мембрана, яка має спеціальні отвори входу/виходу, пропускає тільки дуже невелику за кількістю, але вельми значущу за якістю сукупність мікрооб'єктів. Наявні серед таких білки є наче спеціально відібраними, «сепарованими» для конкретного типу клітини, а також – на метарівні – для певного виду організмів. Враховуючи те, що в кожному організмі близько ста типів клітин, а кількість організмів взагалі виражається гігантським числом, то з точки зору теорії ймовірності безпорадними виглядають спроби пояснити на підставі еволюціоністських принципів високу точність формування саме такого неординарного набору мікрооб'єктів (куди, зрозуміло, окрім білків входять кисень, вода, солі, жири тощо), який був би комплементарним до потреб кожної клітини [5, с. 35]. Як видно, тут принцип природного добору поступається принципу «індивідуального підходу» із застосуванням чітких «квазі-планів» задоволення потреб кожного учасника спільного розвитку в специфічних комплектаціях.

Із показаним щільно пов'язується ще одна незручна для еволюціоністів обставина – здатність клітин самостійно визначати (причому – безпомилково!), скільки і чого їм потрібно продукувати як для задоволення власних потреб, так і «на експорт». «Планування» внутрішнього «господарювання», як і його здійснення, виявляються настільки відповідними до потреб клітини і тому далекими від характеристик випадковості й хаотичності, що ці процеси на достатніх підставах можна вважати конкретними процесами у загальному контексті впорядкування, можливо навіть, шляхом раціонального «самовиготовлення» клітини. Зростання клітини характеризується рівномірністю, що виражається як у розвитку її частин, так і у розвитку окремих клітин, що утворилися за рахунок поділення материнської системи. Ба більше, вказана збалансованість становлення частин, як виявляється, є узгодженою із збалансованістю розвитку у відносинах «ціле-частина». «Цікавість полягає у тому, – пише Рудий, – що *клітина точно і адекватно оцінює ситуацію* – темп росту мембрани не випереджає темп продукування рибосом чи інших компонент. Має місце «багатозадачність клітинного процесору» – скрізь додається потроху, так що в цілому створюється враження одночасності росту усіх частин» [5, с. 35].

Нарешті, *третьою суперечливим моментом еволюціонізму – той, що пов'язаний із так званими перехідними (проміжними) формами, які б мали опосередковувати конкретно виражені етапи в лініях становлення*. Дійсно, палеонтологи періодично виявляють у скам'янілостях останки, які являють собою на момент вилучення певну унікальність у родовому відношенні, але проблема їхньої інтерпретації характеризується величезною складністю. Викапні останки, що класифікуються як перехідні форми між двома родами, далеко не завжди надають дослідникам достатні підстави, щоб бути розглянутими як саме такі, що прямим чином опосередковують групи предків і потомків. Вчені щодо цієї проблеми, як правило, займають позицію відстороненості. Можна сказати, що, швидше, прийнято здійснювати пошук гіпотетичних близьких родичів стародавньої істоти (у такому разі ймовірність продуктивного результату дослідження значно збільшується), яких умовно позначають поняттям перехідних форм. Тож набагато менш суперечливим є представлення таких в помірному ключі – як побічних гілок еволюції, а не як ланок еволюційного «стрижня», що мають прямих пращурів і безпосередніх нащадків.

Конкретизуючи вказану проблематику, перейду до дослідження безпосередньо людської еволюційної лінії. У показаному вище відношенні в якості проміжних форм між *Homo sapiens* і його мавпоподібними предками (своєрідних «мавро-людин») у різні часи висувалися такі

родові та видові «сходинки», як рамапітек, сахельантроп, ардипітек, австралопітек, людина уміла, людина працююча, людини прямоходяча, людина-попередник, гейдельберзька людина, неандерталець тощо. Зауважу, що щодо статусу переважної більшості форм саме як проміжних донині точаться палкі дискусії. Отже, з урахуванням того, що рамки статті дозволяють дослідити це питання вибірково, компаративістському аналізу (що слугуватиме способом виявлення вад подібного тлумачення) серед зазначених родів та видів будуть піддані такі: рамапітек, сахельантроп, австралопітек та людина уміла.

Рамапітек, викопні рештки якого, знайдені 1930 року в північно-західній Індії, було описано Джоном Льюїсом (John Lewis) у 1934 році, не витримав статусу перехідної форми. Це відбулося тому, що згодом наявність ознаки прямоходіння (що раніше надавало підстави вважати його «місточком» до людини) було спростовано – рамапітек, як виявилось, пересувався на чотирьох кінцівках. Після цього ледь не єдиною характеристикою, яка уподібнювала рамапітека до людини, залишилася схожість їхніх декількох фрагментів зубів і щелепи [1, с. 110]. Звичайно, цієї підстави було недостатньо.

Сучасні дослідники Дж. Вайт та Н. Комнінелліс наводять такий перелік (далеко не повний) вчених-еволюціоністів, які відкидають можливість визнання *Ramapithecus* ланкою, що могла б зв'язувати мавпу та людину: Річард Лікі, Роджер Лівін, В. С. О. Хілл, Девід Пілбім, Пітер Ендрюс, Аллен Л. Гаммон, Ендрієн Л. Зільман, Леонард де Гріндільд [1, с. 110–111]. Ще пізніше було з'ясовано, що виокремлювати ці істоти як окремий рід взагалі не є доречним – поняттям «рамапітек» помилково назвали жіночих особин роду сівапітеків³, які, ймовірно, могли б бути пращурами сучасних орангутанів.

Останки *сахельантропа*, рід якого жив приблизно 6–7 млн років тому, було знайдено групою антропологів під керівництвом Мішеля Брюне у Республіці Чад 2001 року. У цієї форми були характеристики, що наближують її до мавп, зокрема до шимпанзе⁴, але були й ті ознаки, що споріднюють її не тільки з шимпанзе, але й з іншою, як вважають еволюціоністи, перехідною формою – австралопітеком⁵. В той же час за показником товщини емалі щічних зубів сахельантроп займає проміжне положення між шимпанзе та австралопітеком. Проте є й ті обставини, що ставлять під сумнів прямоходіння сахельантропа – це ключове в означеному ракурсі питання донині викликає дуже серйозні дискусії. Річ у тому, що морфологія стегнової кістки не зовсім узгоджується з двоногістю (біпедалізмом) цієї форми. І про це пізніше було заявлено професором Університету Пуатьє та Музею природної історії Парижа антропологом Роберто Маккьяреллі, причому – із висуненням звинувачувального припущення про свідоме неоприлюднення інформації про це «скандальне» стегно, що було знайденого поряд із черепом.

Величезна кількість питань і претензій висувається й до предковості (щодо роду *Номо*) *австралопітека*, існування якого хронологічно визначається приблизно від 7 (за іншими даними 4,2) до 1 (чи 1,78) млн років тому. В сучасній науковій літературі розрізняються поняття австралопітеків в широкому (еволюційна група австралопітеків) та вузькому (конкретний рід) сенсах. Цією категорією в першому її значенні охоплюються, разом з безпосередньо родом *Australopithecus* (вузький сенс), і інші роди, наприклад, згаданий вище сахельантроп. Рештки австралопітека знаходили неодноразово, але вперше це було зроблено 1924 року в Таунзі (ПАР) австралійським антропологом й анатомом Раймондом Дартом (Raymond Arthur Dart), який заявив про те, що, судячи з особливостей будови знайденого черепа, в «південній мавпі» наявні і мавпячі, і людські характеристики [8].

1974 року в Гадарі (Ефіопія) французько-американською експедицією на чолі з антропологом Дональдом Джохансоном (Donald Carl Johanson) було знайдено скелет особини австралопітека

³ Скам'янілості особин цього роду, які відносяться до періоду від 12,5 до 8,5 млн років тому, були вперше знайдені в XIX ст. в горах Сівалік на територіях сучасних Індії та Пакистану.

⁴ А саме: об'єм мозку, подовженість черепної коробки, виступаюче обличчя, похилий лоб, великі м'язи шиї [2, с. 51].

⁵ Наприклад, орієнтованість кам'янистої частини скроневої кістки до лінії з'єднання отворів сонної артерії (під кутом $\approx 60^\circ$).

афарського (приблизно 40% кісток від нього), який було названо Люсі. На той момент це були найстаріші викопні останки представника родини гомінід (Hominidae), або людиноподібних, – їхній вік налічував приблизно 3,5–3,6 млн років. Буквально відразу вченими, зокрема британсько-кенійським антропологом та археологом Мері Дуглас Лікі (Mary Douglas Leakey), було заявлено про такі важливі властивості цього виду австралопітека (а згодом з великою долею ймовірності – і всього роду), як прямоходіння, пристосованість до якого є узгодженою із специфічними будовами опорної стопи і таза, протиставленість великого пальця іншим чотирьом так, щоб його кінчик міг перетинати долоню⁶ [навед. за: 18, с. 7]. Були виділені також такі ознаки (окрім вже вказаних), що наближують цей рід до людського, як відносно слабка розвиненість щелеп, вкорочена лицева частина черепа, невелика виступальність ікл тощо.

Зауважимо, що при цьому не менш (а за деякими точками зору – набагато більш) вагомими властивостями споріднюють австралопітеків з мавпами. Це виражається, зокрема, в такому:

1. Мозок австралопітеків, з одного боку, є значно більшим, ніж у сахельантропів (400–530 см³ проти 340–360 см³ відповідно), проте, з іншої сторони, за своїми розмірами та будовою він набагато ближчий до мозку сучасних людиноподібних мавп, ніж до мозку сучасної людини (у останньої в середньому – 1350 см³).

2. За рівнем розвиненості інтелекту австралопітеки набагато ближче до мавпячих родів⁷.

3. Якщо виходити з деяких особливостей їхньої поведінки, то, зокрема, облаштовуючи свою ночівлю, вони, подібно до шимпанзе, будували «опочивальні» (гнізда) на деревах. При цьому жодних фактуальних підтверджень створення штучних чи використання природних наземних укриттів не існує.

4. Статевий диморфізм, який є яскраво представленим в багатьох родах та видах тварин (виражається в низці феноменів, починаючи від первинних відмінностей гамет і статевих залоз і закінчуючи соматичною варіативністю, відмінностями морфологічного, фізіологічного, поведінкового планів), є важливою особливістю і роду австралопітеків. Розміри і маса тіла (один з критеріїв статевого диморфізму) самця та самиці цього роду суттєво відрізняються – перші могли переважати других за зростом та вагою на 50%⁸. Подібна картина – за зростом – спостерігається у горил, у яких самці в середньому випереджають самок у півтора рази. Але набагато контрастнішою є картина відмінностей за критерієм маси – самці можуть бути більшими за самиць втричі (до двохсот кг порівняно з шістдесятьма). Також подібним до австралопітекового є співвідношення показників зросту у шимпанзе звичайного виду (у іншого виду шимпанзе, карликових (бонобо), самці від самок за показниками статевого диморфізму відрізняються мінімально). В той же час за критерієм пропорцій тіла, на чому фокусує увагу, наприклад, австралійський біолог-еволюціоніст Джеремі Гріффіт (Jeremy Griffith), австралопітеки є наближеними як раз до бонобо.

5. За тією складовою терморегуляції, що є пов'язаною із рівнем вкритості тіла волоссям, цей рід також набагато ближчий до мавп, ніж до людей. Австралопітеки і шимпанзе, на відміну від людей (які через ступень волосатості, що є в декілька разів меншим, відчувають дефіцит тепла із похолоданням вночі, а також із збільшенням такого показника місцезнаходження, як висота над рівнем моря), вкриті густим волоссяним покривом практично повністю [15].

Втім, ще у другій половині минулого століття (особливо починаючи з 70-х рр.) низкою відомих вчених було обґрунтовано позицію принципової незгоди з позиціонуванням австралопітека як предка людини. Вони наполягали на тому, що перелік тих властивостей, що споріднюють австралопітека з мавпою, є більш вагомим за перелік тих, що уподібнюють його

⁶ Без цього дуже важким є виконання завдань збирання тих чи інших предметів, а також перетворення зібраного на знаряддя праці, інструменти.

⁷ Цей пункт не впливає безпосередньо з першого пункту. Положення про пряму залежність рівня інтелекту від розміру мозку не є доведеним донині.

⁸ Для порівняння: у сучасних людей перевага чоловіків над жінками у цьому відношенні – в середньому 15%. Жінки за середньостатистичними показниками мають меншу за чоловіків вагу, менші розміри органів та об'єм м'язів (36% проти більше ніж 40% маси тіла); є відмінності у функціонуванні систем кровопостачання тощо [4].

з людиною. Так, Чарльз Окснард (С. Е. Oxnard) з Чиказького університету (США) вказує на недостатність такої особливості, як прямоходіння (один з ключових аргументів людиноподібності), для проведення прямої послідовності наслідування від австралопітека до людини. Еволюціоніст зауважує на тому, що результати декількох багатофакторних статистичних досліджень, предметом яких були різні посткраніальні фрагменти, можуть бути інтерпретовані й на інший лад: по-перше, форма двоногості австралопітека могла відрізнитися від біпедалізму сучасної людини, по-друге, біпедальна манера переміщення могла поєднуватися з лазівною із переважанням останньої. Ба більше, австралопітеки гіпотетично могли продемонструвати один з чисельних історичних експериментів біпедалізму, які зазнали невдачі. В решті решт, Окснард висуває «вбивчу» контр-гіпотезу (щодо традиційних поглядів еволюціоністів): рід *Homo* може бути не прямим потомком *Australopithecus* в родоводі людини, а паралельною лінією, можливо, не менш давньою за лінію останнього [11]. Вельми перебільшеною людиноподібність австралопітека вважає палеонтолог Джозеф Вайнер (Joseph Sidney Weiner), хоча він і не заперечує його предковості щодо людини [17, с. 45–46]. Ще радикальніше висловлюється Соломон (Соллі) Цукерман (Solly Zuckerman), заявляючи, що «череп австралопітека у дійсності є настільки мавпячим порівняно з людським, що протилежне твердження можна дорівняти до твердження, що чорне є білим» [19, с. 78].

Подальші дослідження даної проблеми, наприклад, проведена у 90-ті роки комп'ютерна томографія високої роздільної здатності, яка дозволила створити зображення поперечного перерізу австралопітекового кісткового лабіринту внутрішнього вуха, поставили під сумнів навіть найфундаментальніший аргумент на користь людиноподібності цього роду – його прямоходіння. За отриманими результатами було наголошено на переважанні «чотирилапового» способу пересування австралопітеків [14].

Ще одну можливу перехідну форму, *людину умілу* (*Homo habilis*), яка виникла близько 2,4–2,6 млн років тому у Східній та Південній Африці, було знайдено археологами та антропологами Мері та Луїсом Лікі (Mary Douglas & Louis Leakey) 1960 року у печері в ущелині Олдувай (Танзанія). Вважається, що ця форма є, з одного боку, значно розвиненою стадією еволюції австралопітека, з іншого – ймовірно, першим етапом становлення роду *Homo*. За низкою таких ознак, як об'єм мозку (який в середньому – вдвічі менший за мозок сучасної людини), наявність надочних валиків, плоского носу, виступаючої щелепи *Homo habilis* ще дуже нагадує описаних вище австралопітеків. Проте наявні й ті ознаки – порівняно з австралопітековими більш куляста форма голови та досконаліший біпедалізм, наявність центру мови (центру Брока), тобто ділянки кори головного мозку, через функціонування якої забезпечується моторна організація мови, наближені до сучасних кістки верхніх та нижніх кінцівок тощо – які вже демонструють значніший (за австралопітека) еволюційний ступінь у напрямку (через інші проміжні стадії) до людини розумної.

Але, мабуть, найцікавішим є те, що людина уміла, ймовірно, була першою ланкою (якщо врешті решт домінуюча кількість вчених визнає, що це дійсно *ланка*), здатною виготовляти знаряддя праці, при цьому усвідомлюючи (хай і на тривіальному рівні), що і заради чого вона робить. Про це яскраво свідчать такі об'єкти олдувайської культури, як виготовлені з кварцу⁹ примітивні інструменти. У тварин не було виявлено прикладів діяльності, за якої вони, по-перше, шукають і підбирають матеріали для того, щоб виготовити з них знаряддя праці, по-друге, використовують самі інструменти за заздалегідь запланованим призначенням. Те, що продемонстрував *Homo habilis*, важко не визнати передступенем до рівня життєдіяльності сучасної людини, яка здатна не тільки адаптуватися до природних умов, а й підкорювати і перетворювати саму природу адекватно до власного целепокладання.

Проте і з людиною умілою як перехідною формою не все гладко та ясно. Дискусія щодо її приналежності до роду *Homo* не є вичерпаною донині. Деякі дослідницькі моменти викликають

⁹ Цього мінералу безпосередньо у місцях стоянок людини умілої виявлено не було. Отже його, вочевидь, необхідно було принести з інших місць, які були знайдені на віддаленні у декілька кілометрів, що, в свою чергу, передбачає попереднє ясне усвідомлення мети – суто людську здатність.

суттєві питання. Це стосується, зокрема, технічних моментів, наприклад, коректності відтворення цілісності викопних останків (зокрема черепу) з дрібних фрагментів, оскільки, як вказують Вайт та Комнінелліс, «...назву *Homo habilis* було присвоєно великій кількості решток багатьох різновидів» [1, с. 114]. Про невиключеність помилок під час збірки також пише Рудий [5, с. 47], а Марвін Любенів взагалі вказує на те, що є підстави для висунення підозри щодо переплутування фрагментів останків людини та мавпи при виконанні реконструкційних робіт [10, с. 140].

Відкритим залишається й концептуальне питання достатності (в якісному і кількісному планах) тих ознак, які беруться як критерії класифікації, щоб несуперечливо віднести гомо габіліс до роду *Homo* – людей як таких в широкому сенсі цього слова, або, навпаки, як наголошує низка дослідників [9; 1, с. 114; 5, с. 47], – до мавп. Ба більше, С. Гартвіг-Шерер та Р. Д. Мартін взагалі вказують на величезну «бомбу уповільненої дії», закладену під «рейки» теорії еволюції (в тій її частині, що стосується позиціонування людини умілої як форми, що є похідною від австралопітека афарського). Річ у тім, що частковий скелет ОН 62, приписуваний *Homo habilis*, як виявилося, демонструє більшу схожість з кістяком африканських мавп, ніж частковий скелет AL 288-1, який приписується *Australopithecus afarensis* (вищезгадана «Люсі») [9]. Але як це можливо, якщо за «класичними» еволюціоністськими уявленнями, саме гомо габіліс є «дитиною Люсі»?!

Показана проблема класифікації насправді обговорювалася набагато масштабніше – було піднято сукупність питань про загальні підстави виокремлення видів і родів та про допустимі девіації в межах внутрішньовидової та внутрішньородової мінливості. Якщо, наприклад, виходити з такого «затертого» критерію демаркації видів, як об'єм мозку, то дослідник неминуче стикається з дуже складними для тлумачення ситуаціями: нижні показники величини мозку сучасної людини, що становлять приблизно 1000 см³, поступаються верхнім показникам за тим же критерієм у виду *Homo erectus* – 1250 см³; верхня область розглядуваного діапазону *Homo habilis* (800 см³) переважає нижні значення об'єму мозку свого гіпотетичного нащадка – *Homo erectus* (700 см³).

Одним з способів доведення до плідних результатів цієї довготривалої дискусії та розв'язання відповідної проблеми є позиція, в рамках якої робиться наголос на необхідності подолання нав'язливої бінарності і виходу за межі ідентифікації конкретних видів *або* як мавп («поки ще, скоріше, мавп»), *або* як людей («вже, скоріше, людей»). Іен (Ян) Таттерсаль, американський палеоантрополог британського походження і почесний куратор Американського музею природної історії в Нью-Йорку, з цього приводу слушно зазначає: «Урок, безумовно, полягає в тому, що в роді *Homo* немає або не повинно бути нічого особливого на тій простій підставі, що *Homo sapiens* належить до нього. Тому ми повинні відмовитися від нашої винятковості гомінідів і визначити наш власний рід точно так само, як визначаються інші роди. ... Це, звичайно, означатиме відмову від екстравагантних тверджень про «найдавнішу людину» лише тому, що відповідні скам'янілості не є австралопітами» (переклад мій. – В. Х.) [16, с. 89]. Інакше кажучи, донині нерідкою є ситуація, коли доводи причетності певного виду до роду людей редукуються до того, що ми самі, як люди, бачачи наближеність за деякими ознаками цього виду до нашого і, відповідно, його віддаленість від мавпячих видів, а також не бажаючи обтяжувати себе пошуком альтернативних варіантів розв'язання проблеми, просто зараховуємо досліджуваний вид до собі подібних. Таттерсаль закликає до відходження від даної закостенілої аргументації і розгляду питання про скорочення роду *Homo* та визнання більшої родової різноманітності.

Підсумовуючи, слід зазначити, що значну частину історії культивациі та розвитку, з одного боку, теорії еволюції, а з іншого – креаціонізму, ці два підходи, що безсумнівно виступають як фундаментально-історичні парадигми, розглядалися як цілком і повністю несумісні, навіть взаємовиключні. Однак в такому разі природно виникає питання про можливість опосередковування цих опозиційних підходів певною третьою, альтернативною до двох перших, позицією. В такій якості на достатніх підставах може бути представлена вельми цікава релігійно-філософська модель – *теїстичний еволюціонізм* (або його аналог – *еволюційний креаціонізм*), ключовою в якому виступає думка щодо відсутності суперечливості між тезами про існування Бога-Творця та еволюційну сутність живої природи чи, більше за те, щодо можливості узгодженості Божої діяльності і біологічної еволюції

як, відповідно, творчого джерела й інструментарію творення/оновлення всього живого. Поняття «теїстична еволюція» (theistic evolution) було впроваджено в науково-філософський тезаурус після його використання виконавчою директоркою Національного центру наукової освіти в США (National Center for Science Education) антропологом і біологом-еволюціоністом Юджині Керол Скотт (Eugenie Carol Scott), яка таким чином позначила низку позиції, які є спорідненими думкою про еволюційний спосіб творення та переформування сфери живої природи Богом [13, с. 19–20]. Проте розгляд теїстично-еволюціоністської позиції потребує на окреме дослідження, і повернутися до цієї теми – в моїх планах щодо майбутньої пошукової роботи.

Висновки.

1. Еволюціоністська теорія (зокрема щодо виникнення і розвитку людини), як і будь-яка наукова теорія, не є позбавленою недоліків, сумнівних і суперечливих позицій в осмисленні охоплених нею проблем. В роботі розглянуто критику щодо трьох подібних моментів еволюціонізму: 1) розуміння переходу матерії від неживого до живого її станів; 2) непоясненності функціонування та розвитку клітини як найменшої одиниці життя; 3) тлумачення етапності у лінійних становлення людини, конкретизованої в перехідних (проміжних) формах.

2. Головна складність першого моменту – узгодження, з одного боку, ентропійних процесів, тобто зростання хаотизованості системи, та, з іншого боку, руху живої матерії від більш простих до більш складних форм. Частково цю проблему розв'язано шляхом визнання конструктивної природи хаосу: у сильно нерівноважних станах системи породжуються ускладнені режими її функціонування та розвитку («дисипативні структури» – термін І. Р. Пригожина).

3. Другий момент стосується відсутності належної аргументованості на користь високої точності формування специфічного набору мікрооб'єктів, що є адекватним до потреб кожної конкретної клітини, а також здатності клітин автономно визначати все необхідне для їхньої життєдіяльності і способи задоволення цих потреб.

4. Третій суперечливий момент еволюціонізму – тлумачення певних форм як перехідних від мавп до людей. Тут складність виражається в нерідкій розмитості демаркаційної лінії між видами і родами, а також в незрозумілості того ступеня присутності в певній формі як мавпячих, так і людських ознак, який свідчитиме про те, що ця форма є саме проміжною.

5. Розглянуто можливість опосередковування підходів еволюціонізму та креаціонізму релігійно-філософською моделлю теїстичного еволюціонізму, що є концептуалізованою ідеєю несуперечливої узгодженості Божої творчої діяльності і біологічної еволюції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вайт Дж., Комнінелліс Н. Крах Дарвіна ; пер. з англ. О. Чулій / ред. С. Филипчук, П. Наконечний. Черкаси : Стефанус, 2005. 192 с.
2. Данько Я. М. Питання макроеволюції [Текст]: навчальний посібник. Суми, 2021. 122 с.
3. Дарвін Ч. Походження видів через природний добір або збереження сприятливих порід у боротьбі за виживання ; пер. з шостого англ. вид. В. Державіна / за ред. і передм. І. М. Полякова. Харків: Держвидав, 1936. 674 с.
4. Єршова М. Статевий диморфізм у контексті проблеми творчості. *Сайт Асоціації сексологів та сексотерапевтів України*. URL: <https://sexology.org.ua/statevij-dimorfizm-u-konteksti-problemi-tvorchosti/>
5. Рудий Б. А. Криза еволюціонізму. К. : Четверта хвиля, 2003. 116 с. : іл.
6. Філософський енциклопедичний словник / Інститут філософії імені Г. С. Сковороди НАН України / ред. кол. : В. І. Шинкарук (голова редколегії) та ін. К. : Абрис, 2002. 744 с.
7. Darwin Ch. The Descent of Man, and Selection in Relation to Sex / Introduction by John Tyler Bonner, Robert M. May. Princeton, New Jersey : Princeton University Press, 1981. 960 с.
8. Dart R. A. Australopithecus africanus: The Man-Ape of South Africa. *Nature*. 1925. Vol. 115, № 2884, February 7. Pp. 195–199.
9. Hartwig-Scherer S., & Martin R. D. Was “Lucy” more human than her “child”? Observations on early hominid postcranial skeletons. *Journal of Human Evolution*. 1991. Vol. 21, Issue 6, December. Pp. 439–449.

10. Lubenow M. L. *Bones of Contention: A Creationist Assessment of Human Fossils* (paperback). Revised, Updated ed. Ada, MI : Baker Books, 2004. 400 p.
11. Oxnard C. E. The place of the australopithecines in human evolution: grounds for doubt? *Nature*. 1975. Vol. 258, December 4. Pp. 389–395.
12. Prigogine I., & Stengers I. *Order Out of Chaos: Man's New Dialogue with Nature*. London: Verso. 2017. 349 p.
13. Scott E. C. *Evolution vs. Creationism: An Introduction* ; foreword by Niles Eldredge ; foreword to second edition by Judge John E. Jones III. 2nd ed. Westport, Connecticut, London : GREENWOOD PRESS ; Oakland : University of California Press (paperback), 2009. 384 p.
14. Spoor F., Wood B., & Zonneveld F. Implications of early hominid labyrinthine morphology for evolution of human bipedal locomotion. *Nature*. 1994. Vol. 369, June 23. Pp. 645–648.
15. Tamás D.-B., & Robin I. M. Dunbar Bipedality and hair loss in human evolution revisited: The impact of altitude and activity scheduling. *Journal of Human Evolution*. Volume 94, May 2016, Pp. 72–82.
16. Tattersall I. History and reality of the genus *Homo*: What is it and why do we think so? *Métode Science Studies Journal*. 2018. Vol. 8. Pp. 79–89.
17. Weiner J. S. *The Natural History of Man*. New York : Universe Books, 1971. 254 p.
18. *World History: Patterns of Interaction* / Beck Roger B., Linda Black, Larry S. Krieger, Phillip C. Naylor, & Dahia Ibo Shabaka. Evanston, IL : McDougal Littell, 1999. xix, A47, 117 p.
19. Zuckerman S. *Beyond the ivory tower: The frontiers of public and private science*. First American Ed. New York : Taplinger Pub. Co, 1971. 244 p.

REFERENCES

1. Vait, Dzh., & Komninellis, N. (2005) *Krakh Darvina [The Collapse of Darwin]* (O. Chulii, per. s angl.). S. Fylypchuk, P. Nakonechnyi (red.). Cherkasy : Stefanus [in Ukrainian].
2. Danko, Ya. M. (2021) *Pytannia makroevoliutsii [Tekst]: navchalnyi posibnyk. [Questions of Macroevolution: a textbook]*. Sumy [in Ukrainian].
3. Darwin, Ch. (1936) *Pokhodzhennia vydiv cherez pryrodnyi dobir abo zberezhennia spriyatnykh porid u borotbi za vyzhyvannia [On the Origin of Species by Means of Natural Selection, or the Preservation of Favoured Races in the Struggle for Life]* (V. Derzhavin, per. s angl.). I. M. Poliakov (red. i peredmova). Kharkiv: Derzhvydav [in Ukrainian].
4. Yershova, M. *Statevyi dymorfizm u konteksti problemy tvorchosti [Sexual Dimorphism in the Context of Problem of Creativity]*. *Sait Asotsiatsii seksolohiv ta seksoterapevtiv Ukrainy*. URL: <https://sexology.org.ua/statevij-dimorfizm-u-konteksti-problemi-tvorchosti/> [in Ukrainian].
5. Rudyi, B. A. (2003) *Kryza evoliutsionizmu [The Crisis of Evolutionism]*. Kyiv: Chetverta khvyliya [in Ukrainian].
6. *Filosofskiy entsyklopedychnyi slovnyk [Philosophical Encyclopedic Dictionary]* (2002) / Instytut filosofii imeni H. S. Skovorody NAN Ukrainy (s. 580–581). V. I. Shynkaruk (holova redkolerhii) ta in. (red. kol.). Kyiv: Abris [in Ukrainian].
7. Darwin, Ch. (1981). *The Descent of Man, and Selection in Relation to Sex*. John Tyler Bonner, & Robert M. May (Introduction). Princeton, New Jersey : Princeton University Press [in English].
8. Dart, R. A. (1925). *Australopithecus africanus: The Man-Ape of South Africa*. *Nature*, (115, 2884, February 7), 195–199 [in English].
9. Hartwig-Scherer, S., & Martin, R. D. (1991). Was “Lucy” more human than her “child”? Observations on early hominid postcranial skeletons. *Journal of Human Evolution*, (21, 6, December), 439–449 [in English].
10. Lubenow, M. L. (2004). *Bones of Contention: A Creationist Assessment of Human Fossils*. Revised, Updated ed. Ada, MI : Baker Books (paperback) [in English].
11. Oxnard, C. E. (1975). The place of the australopithecines in human evolution: grounds for doubt? *Nature*, (258, December 4), 389–395 [in English].
12. Prigogine, I., & Stengers, I. (2017). *Order Out of Chaos: Man's New Dialogue with Nature*. London: Verso [in English].
13. Scott, E. C. (2009). *Evolution vs. Creationism: An Introduction* . Niles Eldredge (foreword). Judge John E. Jones III (foreword to second ed.). 2nd ed. Westport, Connecticut, London : GREENWOOD PRESS ; Oakland : University of California Press (paperback) [in English].

14. Spoor, F., Wood, B., & Zonneveld, F. (1994). Implications of early hominid labyrinthine morphology for evolution of human bipedal locomotion. *Nature*, (369, June 23), 645–648 [in English].
15. Tamás, D.-B., & Robin, I. M. Dunbar Bipedality and hair loss in human evolution revisited: The impact of altitude and activity scheduling. *Journal of Human Evolution*, (94, May 2016), 72–82 [in English].
16. Tattersall, I. (2018). History and reality of the genus *Homo*: What is it and why do we think so? *Mètode Science Studies Journal*, (8), 79–89 [in English].
17. Weiner, J. S. (1971). *The Natural History of Man*. New York : Universe Books [in English].
18. Beck, R. B., Black, L., Krieger, L. S., Naylor, P. C., & Shabaka, D. I. (1999). *World History: Patterns of Interaction*. Evanston, IL : McDougal Littell [in English].
19. Zuckerman, S. (1971). *Beyond the ivory tower: The frontiers of public and private science*. First American Ed. New York : Taplinger Pub. Co [in English].

Khanzhy Volodymyr Borysovykh

Doctor of Philosophical Sciences, Professor,
Head of the Department of Philosophy, Bioethics and Foreign Languages
Odessa National Medical University
2, Valikhovsky Lane, Odesa, Ukraine
orcid.org/0000-0002-2441-094X

THE ORIGIN AND DEVELOPMENT OF MAN IN THE THEORY OF EVOLUTIONISM: CONTROVERSIAL MOMENTS AND CRITICAL ARROWS

Relevance of research. *The article is devoted to the identification of gaps, dubious and contradictory positions of the evolutionary theory, which concern, first of all, the emergence and development of man. The relevance of this problem will never decline, because a person, reflecting on the issues of planning the future and further implementation of person's own activity strategies, does it precisely through the preliminary analysis and evaluation of the already completed part of his history. Critics of three contradictory aspects of evolutionism is considered: 1) the understanding of the transition of matter from its inorganic to its organic states, that is, the emergence of life from an inanimate substrate; 2) the absence of a proper explanation of the autonomous functioning and development of the cell as the smallest vital unit; 3) the interpretation of stages of the human evolution, that is presented in specific links – transitional (intermediate) forms. The purpose of the article is to reveal the contradictory positions of the theory of evolution regarding the origin and development of man, as well as the interpretation of relevant critical remarks.*

Research methods: *synergetics – regarding the understanding of the problem of the transition of matter from an inorganic to an organic state, in particular, overcoming the inconsistency between entropic processes and movement in the direction of complication; comparative analysis – as a basis for researching the properties of various forms that claim the status of transitions in human evolution, by comparing them with the aggregates of features of Hominidae genera and the modern human species; modeling – as a basis for the search for an approach that could uncontroversially mediate the evolutionist and creationist paradigms.*

Research results. *It is shown that in the theory of evolution, the problem of the emergence of life from inanimate matter remains open. To a large extent, this is due to the unsolved paradox of the coordination of chaotization (entropy) and complication processes, although this problem was partially solved by Ilya Prigogine's theory of dissipative structures, which emphasizes the constructive nature of chaos. The need to find proper arguments in favor of the ability of the smallest unit of life, the cell, to organize its vital activities autonomously is emphasized. The weakness of the evolutionist argument regarding the need to interpret certain forms as transitional is emphasized, as well as the uncertainty of the degree of presence in a certain form of both ape and human features, which would indicate its intermediate status. The question about the possibility of considering the religious-philosophical model of theistic evolutionism as one that mediates the approaches of evolutionism and creationism is raised.*

Key words: *evolutionism, creationism, human evolution, origin of life, cell, transitional forms, theistic evolutionism.*